

**BIZENTA ANTONIA MOGELEN BIGARREN
MENDEURRENA**

Azkoitia, 1982, Ekainak 13

Fr. Luis Villasante

Euskaltzainburuaren hitzak

Ramon Sudupe, Azkoitiko Alkate jauna.

Rekondo, Gipuzkoako Diputadu jauna.

Juan Ignacio Uria, Herri Adiskide Elkartearen ordezkari jauna.

Azkoitiko herria.

Emakume euskaltzaleak.

Euskal Azentuari buruzko jardunetara etorri zareten jaun-andreak.

Euskaltzaindiko lagunak.

Jaun-Andreak:

Egun on denoi!

Nere lehen hitza bihoakizu zuri, Azkoitiko alkate jaun horri, bihotz-bihotzez eskerrak emateko. Eskerrak, ospakizun hau antolatzeke eman dizkiguzun erraztasun eta laguntza guztiengatik. Eta berdin Herri Adiskideen Erret Elkarteari ere, arrazoi berarengatik. Eskerrak, azkenik, Bizenta Mogelen omenaldi honetan parte hartu nahi izan duzuen guztioi!

Igaz Deban ospatu zuen Euskaltzaindiak Juan Jose Mogelen jaiotzako bigarren mendeurrena. Eta aurren Azkoitian ospatzen du Bizenta Mogelena, hemen Azkoitian jaio baitzen.

Hiru euskal idazle eman ditu Mogeldarren familiak. Eta hiru horietarik bat, emakumea, Bizenta, hemen Azkoitian jaioa, nahiz eta gero, haurtzaroan umezurtz gelditu zenean, Bizkaiko Markinara joan eta han hazia izan.

Juan Jose eta Bizenta anai-errebak ziren, eta osaba apaiz Juan Antoniok hartu eta hazi zituen biak Markinan.

Gero, denborakin, biak, osaba bezala, euskal idazle izango dira. Eta hau da kontua: Juan Josek bizkaieraz idatziko du; Bizentak, aldiz, gipuzkeraz;

Ipui Onak liburua, behintzat, gipuzkeraz idatzirik dago. Osaba Juan Antoniok ere, bi euskalkietan, bai gipuzkeraz eta bai bizkaieraz, idatzi zuen.

Juan Jose Mogelen omenaldia Euskaltzaindiak ez zuen nahi omenaldi huts-soila izan zedin, eta Dialektologiako ikastaroa erantsi zion. Antzera egin du Bizenta Mogelen ospakizunaz ere. Omenaldiari Euskal Azentuari buruzko Jardunak eratziki dizkio.

Edo guztiz oker nago, edo lehen aldiz heldu dio Euskaltzaindiak euskal azentuaren auzi honi.

Horrekin ez dut esan nahi aztergai hau —euskal azentua— ez dela gaur arte bat ere aztertu, edo orokorrean edo eskualde edo toki batean. Hor daude, besteak beste, Altube, Azkue, Navarro Tomas, William Jacobsen, Dorita Lochak, Holmer, Larrasquet, Karmele Rotaetxe, N. Ormaetxea, Candido Izagirre, Mitxelena, Basterretxea, Laspiur eta abarren lanak.

Baina Euskaltzaindiak Euskaltzaindi denez eta orientabide edo gida moduko arau batzuk emateko asmoz, uste dut lehenbiziko aldiz hartu duela auzi hau aztergaitzat.

Jakina, aurtengo saioak lehen hurbilketa baizik ez dira izan, lehen abia-da, bidea urratzen haste bat. Gaia ez dago oraindik aski ondua eta heldua. Oraingoz ez da erabakirik hartu. Erabakia izango da, izatekotan ere, gaia ez dugula oraindik aski ezagutzen eta hobekiago ikertu behar dugula.

Euskal-Herria, euskara, Euskaltzaindia, halako egoera berri batean aurkitzen dira gaur. Bai. Sekula ez bezalako aukerak ditugu gaur. Eta hain zuzen, horrexegatik, sekula ez bezalako erantzunkizun larriak heldu zaizkio gaur Euskaltzaindiari burugainera. Eta Euskaltzaindia, bere ahalen neurrian, erantzunkizun horiei erantzuten ahalegintzen da.

* * *

Sortze egunetik egotzi zitzaion egitekoari erantzun nahirik, euskararentzat salbabideak bilatzen ari da Euskaltzaindia. Euskararen salbamenduko obra hau, ordea, obra handia da, zaila, korapilotsua. Euskaltzaindiak bakarrik dena egin dezakeela pentsatzea, txorakeria izango litzateke.

Haatik, Euskaltzaindiak badu sail edo barruti bat bere-berea duena, Euskal-Herriak berak hartarako jarri eta hartarako autoritatea eman ziolako, hots: hizkuntzari buruz arauak ematea. Hizkuntzan beharrezko da honelako autoritate bat, honelako arauak emateko. Eta autoritate hori Euskaltzaindia da. Horretarako Euskal-Herriak berak, bere ordezkari jatorren bidez, mandatu eman zion. Hizkuntza lantze eta erabiltze kontuan arau gidariak emateko, alegia.

Eta lan horretan ari da. Euskara eskolarako, irakaskuntzarako, administrazioarako eta idatzizko zenbait zereginetarako tresna egoki izango bada, batu antzeko itxura bat hartu behar duela ikusten du Euskaltzaindiak, eta

hori lortzeko lanean dabil. Gainera, bere Sortarauetan agintzen zaio lan hau. Badakigu sobra ere, obra hori ez dela beti ongi hartua eta konprenitua. Ekin-tza honen azpian politika dagoela, ateismoa dagoela, zer ez da esan?

Beste salakuntza bat ere egiten zaigu: Euskaltzaindia euskalkien etsai bihurtu dela, eta bere euskara batu horrekin euskalkiak hil nahi dituela.

Hor zabaldu da liburu bat: *Euskaltzaindiari Epaiketa*. Bertan esaten da nik hau argi eta garbi aitortzen dudala. Harritu nintzen hori irakurtzean. Zorionean tokiaren aipamena dator liburuan: *Aránzazu* aldizkaria, 1980ko Iraileko zenbakia. Jo dut toki hartara. Artikulu hartan esaten da Euskaltzaindiak nahi dituela tokian tokiko hizkera bereziak jaso, eta horretarako Dialektologi batzordea sortu duela; herri hizkeren bilketak egiteko, alegia. Eta esaten da lan honek presa duela eta garrantzi handia. Galdetzaileak galdetzen dit ea zergatik duen presa. Eta nik erantzuten dut: Tokiko hizkera berezia galdu egingo delako. Eta zergatik galduko da?, galdetzen dit berriro nere lagun Arenduik. Eta erantzuten dut: Edo erdera batuak edo euskera batuak irentsi-ko duelako. Eta gaineratzen dut: Gauzak hola doaz, begien bistan dago hori... (*Aránzazu* (1980), 241).

Ikusten duzuenez, hemen euskalkiak nik ez ditut aipatzen ere. Euskalkiak beste zerbait dira. Euskaraz idazteko moldatu diren arrimu edo moldadura batzuk, horretarako erabiliak izan diren "euskara batu batzuk": hori dira euskalkiak. Bizkaiera, esate baterako, Markinako euskararen oinarriturik dago, eta, hain zuzen, Mogeldarren eta beste batzuen lanaz eta eraginaz moldatu zen. Baina Bizkaian bada, Markinaz gainera, beste herririk eta Markinako euskaraz landara beste euskara motarik, alajaina! Gipuzkerari buruz ere gauza bera esan daiteke.

Bai. Badakit. Jaun hauek, jakin gabez ala jakinaren gainean, gauzak nahasten dituzte: berentzat herriko euskara eta euskalkia gauza bera dira. Baina gauza bat da herriko euskara tokian tokiko bere berezitasunekin, eta beste bat, zeharo beste bat, euskalkia, idazteko erabili ohi den gisa, edo euskara batua.

Tokian tokiko hizkera bereziak! Horiek dira, ez euskalkiak, nik aipatzen nituenak, horiek dira atzeraka doazenak; eta ez euskararen bakarrik, beste hizkuntza askotan ere bai. Eta zergatik doaz atzeraka? Bizitzearen martxak edo aldakuntzak hori berekin dakarrelako. Lehen gizona pixka bat bere txokoko zuloan sarturik bizi zen. Orduan tokiko berezitasunak bizi-bizirik gordetzen ziren. Baina gaur gizona, nekazari lana utzirik, fabrikara doa, har-emanak gero eta handiagoak ditu beste eskualdeetakoekin, komunikabideak izugarritzko eragina dute giza-bizitzean, etab. Orduan, zer gertatzen da? Gizaldi berrietako jendeak tokiko berezitasun horiek galdu egiten dituela. Eta zer gelditzen zaio? Hizkera estandarizatu bat, pobretua, berezitasun haietaz gabetua.

Hori da nik esaten nuen "erdara batua edo euskara batua". Esaldi horrekin nik hizkera arrunt bat, berezitasunez gabetua, esan nahi nuen; eta hori

berdin izan daiteke euskalkia, euskara batua edo erdara arrunta. Beraz, hizkera bat tokiko berezitasunak galdu dituena. Ez ote da hori gure artean egunoro gertatzen? Bizitzearen aldakuntzak berak berekin dakar hori.

Eta hain zuzen, bizitzeak martxa hori daramalako, garrantzi handia du tokietako hizkeren berezitasunen jasotze honek. Jasotzen diren pitxi horiek —jasotzen badira—, euskara batua eta euskalkiak berak aberasteko eta erraberritzeko ere balioko dute; bestela, berriz, betiko galduak dira. Uste dut nere ikuskera eta pentsakera hau ur garbia bezain gardena dela.

Ni bizi naizen auzoan, Arantzazun, hori egunoro ikusten ari naiz. Hango euskara bereziaren hiztegi bat, neronek argitaratu nuen, Aita Kandido Izagirrek egindako bilketekin. Zenbat hitz, eta morfologi eta fonetikazko ageribide berezi ez dira han! Azentuari buruz ere bere berezitasuna du Arantzazuko euskarak. Baina berezitasun hauek gizaldi berriari galzorian daude. Eta hori zergatik gertatzen den asmatzeko ez da oso azkarra izan behar: gaur-egun bizitzeak ezagutu duen aldakuntzak dakar hori berekin.

Aita Izagirrek bilketa horiek egin zituenean zaharregana jotzen zuen. Bazekien orduan ere horiek gordetzen zituztela ondoen berezitasun hauek. Bazekien bizitzearen joerak berezitasun horien galera zekarrela berekin. Horregatik esaten digu berak (1956. urtean idatzitako lerroak dira hauek):

“Badakigu zein illun, egundoko illunen, agertzen dala gure izkuntzaren etorkizuna. Orain, bertatik, lan ontan asi ezean, geroago lan au egiterik ez da izango. Zenbait lekutan euskerea azken-azkenetan, ogei edo berrogei urtetik gorakoak bakarrik itz egiten dutela dago. Leku oietan bizirik utsiko dionik eztago. Baina bizirik eutsi ezin badiogu, gure erriak eundaka edo millaka urtetan izan ditun berezitasun oiek, beintzat liburuetan ta al danik osoena gordetzea ez al dute merezi?” (Ikus **Euskera** (1981), 922).

Beraz, orduan ere, euskara baturik ez zenean, tokietako hizkera bereziak eta euskara bera ere atzeraka zihoazen. Ez gaitezen, bada, gerok asmatutako aker beltz edo iratxo baten bila ibil, hari erru guztiak botatzeko eta era horretara geure burua zuritu eta lasaitzeko; eta arren, inori, ez dioena ez diezaiogun ezar.

Oraindik orain Labaien jaunak ez al du esan hemendik hamar urtera telebistak erabiliko duen euskara erabiliko duela jendeak? Horra telebista euskara modu askoren hiltzaile aitortua. Baina horregatik telebista galerazi behar al da? Ez dut uste. Bizitzeak berekin dakartzan ondorioak dira hauek. Munduaren martxa edo ibilera geldiaraztea ez dago gure eskuan. Guk egin behar duguna da galtzeko zorian dauden ondasun horiek lehen bai lehen jaso. Eta hori da nik nioena.

Euskalkiei buruz, idazteko tresna literario batzuk diren aldetik, Euskaltzaindiak behin eta berriz esan du nahi duela lant daitezen, eta berak uste du beti egongo dela toki bat horientzat (Ikus **Euskera** (1979), 101).

Eta, azkenik, bego hau garbi: Euskaltzaindiak ez duela beste politikarik euskararena baizik. Alderdiei eta ideologiei lotu gabe, euskararen alde lan egin nahi du, zeren euskara guztiona baita, herriaren ondasuna baita.

* * *

Bizenta Mogelen omenez egiten da gaurko ospaketa hau. Ez naiz hasiko haren bizitzeari eta euskal lanei buruz deus esaten, ezen gaur badugu hemen hortaz mintzatuko denik. Emakumeak euskal arloan duen zereginaz ere ez naiz mintzatuko. Atzo mahai inguru bat egon zen gai hortaz, eta mahai inguru horren ondorioez gero hitz egingo digute.

Euskaltzaindiak omenaldi hau Azkoitian egiten duenez geroz, ez da gaizki egongo, Bizenta Mogel aipatzeaz gainera, Azkoitiak eman dituen beste euskal idazleak ere aipatzea. Azkoitiarrak ziren Peñafiorida Kondea, Aizkibel, eta azkoitiarrak Jose Inazio Arana, Manzisidor eta Guillermo Larrañaga jesuitak, eta azkoitiarra, guztiok dakiten bezala, oraindik orain hilerria dugun Nemesio Etxaniz apaiz jauna. Eta azkoitiar ez izanik ere, Azkoitian bizitu zen eta herriko mediku izan zen Joannes Etxeberri Sarakoa. Azkoitiarra Martin Itziar eta bizi direnen artean hor dugu Pedro Yrizar jauna, dialektologi gaietan maisu. Herri gutti izango da euskal literaturari hainbeste izen eman dionik.

Mendeurrenak eta honelako paradak baliatzen ditu Euskaltzaindiak euskararen aldeko ospakizunak antolatzeko. Horiakin gure herriaren euskal kontzientzia bultzatu eta azkartu nahi du. Euskal arloan ongi aztertu gabe dauden puntuak aztertzeko ere okasioa ematen diote gertaldi hauek; hala igaz dialektologi gaiak aztertzeko bide eman zigun Juan Jose Mogelen mendeurrenak, aurten Bizenta Mogelen mendeurrenak azentuarena aztertzeko eman digun bezala.

Euskal harrobian zerbait egin bada ere, asko eta beharbada gehiena egi-teke dugu oraindik. Nahikoa lan izango dugu euskara osasun onaren bidean ikusi nahi baldin badugu. Langile finen beharrean da euskara, eta espantuz eta oihuz dabiltzanak ez dira, gehienetan, langile fin izaten. Buruz, asmoz eta jakitez pentsatutako estrategia bat beharko da muntatu. Eta euskararen salbamenduko plan horretan emakumeak toki bat behar duela izan, hori gogoarazten digu Bizenta Moglek.

Bukatzeko, berriz ere eskerrak Azkoitiko herriari, alkate jaunari eta ospakizun honetan parte hartu duzuen guztioi.